

Har ni tänkt arbeta om samer på er skola, eller planerar ni att besöka vårt museum med en skolgrupp? Då är denna lärarhandledning någonting för er. Här berättar vi om vårt museum, om våra utställningar och om samer. Längre bak i häftet hittar ni kopieringsunderlag och förslag till arbetsuppgifter. Allra sist hittar ni facit. Nu är det bara att köra igång!

Om Ájtte

Ájtte är huvudmuseum för den samiska kulturen i Sverige och specialmuseum för den svenska fjällvärldens natur och kultur. Museet har till uppgift att forska om, dokumentera och informera om den samiska kulturens utveckling och de samiska traditionerna. Ájtte är det samiska namnet för förrådsbod. Så kan man nämligen se på vårt museum, som en stor boda fylld med gamla och nya föremål, men även med kunskaper, sagor, berättelser, sånger och upplevelser.

Gamla hallen

Tältkåtan

Låvdagoahte, tältkåtan, är en urgammal bostadstyp. Den är enkel men genial till sin konstruktion. Här inne finns kök, arbetsrum och sovrum. Kåtaduken skyddar mot regn och vind samt vinterns snö och kyla. Fram till 1950-talet användes tältkåtan som bostad året runt, men idag används den bara sommartid, när man behöver en tillfällig bostad, t.ex. vid kalvmärkning till fjälls.

På golvet i kåtan lägger man ett lager björkris för att isolera mot kyla och fukt och för att göra det trevligare. Då och då får man hämta mer björkris när det börjar bli slitet och glest. På vintern nere i skogslandet kan man ta granris istället. Renskinns läggs ovanpå riset. Man sover på renskinnen under en *rahkas*, ett sovtält, som skyddar mot myggen. På hösten när det blir lite kyligare är det varmt och skönt inne i en *rahkas*. På dagen rullar man ihop sängkläderna till ett paket längst ut mot kåtaduken.

Avdelningen längst in i kåtan, *boassjo*, är köksavdelningen. Mat, husgeråd och vatten förvaras här. Förr i tiden förvarades även spåtrumman i *boassjo*, som var en helig del i kåtan. Än idag respekterar man området och man får aldrig kliva eller sätta sig ner här!

När man kommer som gäst till en kåta, klampar man inte rätt in och lägger sig på skinnen, utan sätter sig i "hallen" på en stock och väntar på att bli inbjuden. Först då det händer kan man slå sig ner på ett skinn och bli bjuden på kaffe. Blir man inte inbjuden, ja då är man inte välkommen och då kan man säga att man har annat för sig och gå därifrån. I sydsamisk tradition får man inte gå ut ur kåtan hur som helst. Man ska backa ut, för

att visa vördnad för dem som finns inne i kåtan.

Från Gamla hallen går man genom Tidens gång mot våra basutställningar.

Där möter man människor som har levt här genom tiderna, ända från inlandsisens avsmältning och fram till nutid.

Museet är uppbyggt som en renhage, via en lång gång kommer du in till Runda rummet, som är utställningens mitt. Därifrån leder öppningar in till olika utställningar.

Jåhtet – På väg

Utställningen handlar om att färdas. Vi är alltid på väg, hemåt eller bort, för att hämta mat eller förnödenheter. Vi får följa paret Nils-Anders Pirtsi och hans hustru Kristina som bodde och levde i det lilla samiska nybygget Luovvaluokta väster om Jokkmokk. Maskinerna har förändrat allting vad det gäller att vara på väg. I avdelningen finns TV-skärmar med filmer som bl.a. visar flyttning med rajd förr i tiden.

Stigarnas land

I markerna löper massor av stigar kors och tvärs. Många syns inte längre. De kunde gå till fiskevatten, slåttermyrar, kallkällan, fångstplatser eller varför inte en kär vän. Från alla nybyggen strålade det ut stigar likt en spindels ben. I utställningen ser vi Nils-Anders på väg hem bärandes ett stort björnskind. Idag finns det tusentals vägar och skogsbilvägar kors och tvärs i Lappland. Motorerna gjorde revolution. Men vägarna har funnits kort tid jämfört med stigarna. Vi bor i stigarnas land.

Vattenvägarna

Förr var det lättast att färdas och frakta saker just på vatten. Man rodde och seglade utefter vattendragen. Timmer och

tjärtunnor fraktades ned till kusten på älvarna. Med en spelflotte drog man flottningstimret över sjöar. Förr tog det sju dagar att ta sig från Luleå till Kvikkjokk. Man gick åtta mil och rodde tjugo! Idag tar det knappt fyra timmar med bil.

Snöriket

Snötäcket öppnade landet. Då kunde man med hjälp av skidor färdas överallt. Idag tycker vi kanske att snön är besvärlig. Plogbilarna kör i skytteltrafik för att få bort snön från vägarna, och vi skottar infarten till våra hus så fort det snöat. Men förr underlättade snön färden och frakten av saker. Största delen av året är faktiskt marken täckt av snö här i norr. På snöföret drogs veden och höet från myren hem. Man kunde fara på långa jakturer. Samerna flyttade med rajd mellan fjäll och skog.

Skidan

Uppfinningen av skidan gjorde det möjligt att bo i trakter där snön låg en stor del av året. Femtusenåriga skidor har hittats i myrar. Det var en stor konst att tillverka sina skidor. Olika träslag användes för olika typer av skidor. Förr hade man endast en stav. I ena änden kunde ett spjut sitta fast medan en spade var täljd på den andra sidan. De industriellt tillverkade skidorna har kopierat de gamla samiska skidorna.

Djuren

Djuren här uppe i norr är väl anpassade för att röra sig på eller under snön. Djuren som måste klara sig ovanpå snötäcket har ofta tjock päls och stora fötter. Andra djur väljer att gå i ide under vintern eller helt enkelt flytta till varmare trakter. Brushanen till Afrika och silvertärnan ända till Antarktis.

Goabdesájgge, iellema asken – Trumtid, i livets famn

Hur var vår religion förr i tiden? Vi får försöka tyda trummor, hållristningar, arkeologiska lämningar i landskapet och prästernas rapporter från 1600- och 1700-talen för att försöka bilda oss en uppfattning. Det var en religion nära människorna med en gudavärld befolkad av gudinnor, rådjur, mystiska djur och avlidna släktingar som fanns överallt där människorna fanns.

Heliga platser

De samiska gudarna finns avbildade på trummorna. Man kunde offra till dem vid en helig plats i terrängen med märkliga, naturliga formationer. Det kunde vara fjäll, dalgångar eller vattendrag. Många av oss vet fortfarande var sådana platser finns och vad de heter.

Björnriterna

Björnjakter och riterna kring dem är en speciell historia. Björnen var helig för samerna. Den var gudarnas sändebud här på jorden. Man fick jaga och äta upp björnen, men var tvungen att följa en massa regler och genomföra olika ritualer. T.ex. måste benen efter björnen behandlas med försiktighet och alla ben skulle

begravas så att björnen kunde återuppstå. I botten av graven lades ris eller näver, sen benen, sen näver eller ris igen och sist stockar eller stenar som skydd mot andra djur. Även några blykulor från lodbössan och en mässingsring kunde läggas i graven. Eftersom björnen hade behandlats väl av människorna kunde den berätta det för gudarna. I en monter i utställningen finns en björngrav som är ca 1000 år gammal. Det är den äldsta som återfunnits. Den hittades på en holme i sjön Karats som ligger några mil väster om Jokkmokk.

Noajdde

Noajdde, nåjden, var den religiöse ledaren, som fungerade som psykolog, läkare, advokat och meteorolog. Han hjälpte till vid sjukdom eller annan nöd och kunde med hjälp av sin trumma sätta sig i trance. Då kom han i kontakt med gudarna eller andra världar. Trumman var en karta över världen och genom visarens rörelser kunde han få svar på sina frågor. Med en fågels hjälp kunde han resa långt. Missionärerna såg nåjderna som ett stort hot och förföljde dem och brände deras trummor. Idag finns bara 71 trummor bevarade, utspridda i hela Europa. Forskaren Ernst Manker har under 50-talet ritat av, skrivit om och tolkat tecknen på nästan alla bevarade trummor. I utställningen kan du se åtta av dessa trummor.

Stallo

Historierna och sägnerna om den store, elake men dumme gubben Stallo och hans kärring Luhtak är många. Det är alltid den lille, men sluge, samnen som till sist lurar Stallo. Dessa sägner kan ha sitt ursprung i de karelare, vikingar och rövare som härjat hos samerna.

Bierggit - Att reda sig

Denna del handlar om hur vi med hjälp av naturens material fick allt vi behövde. Björken och renen ger än idag material till kläder och bruksföremål. Att reda sig, det är att ta tillvara det som naturen bjuder på. Utställningen är formgiven som en tältkåta, med *árran*, eldplatsen, i mitten.

Skohö

Skohö hämtas i myrkanterna och gärna i videt på sensommaren. Det är oftast flaskstarr man plockar. Starren kan beredas genom att slås mot en spikbräda så att det delas upp och blir mjukt. Sedan flätas höet och hängs upp på tork. Skohö är varmt på vintern och torrt på sommaren och många föredrar det framför strumpor än idag.

Rajden

På snöföre drog man ackjor bakom härkarna (tamrenarna) och på barmark klövjade man dem. En härk kunde bära 30 kg. På de lugnaste härkarna kunde barnen rida. Fram till 1960-talet användes härkarna som drag- och lastdjur, sen tog motorerna över.

Renslakt

Av renen får man både mat, material till kläder och sytråd. Med endast en kniv går det att slakta och stycka en ren. Förr togs nästan allt tillvara – även tarmar, magar,

klövar, mörghjör, lungor och huvud. Av skinnet fick man kläder, skor och varma liggunderlag. Hornen kunde bli ett fint knivskaft. Senorna blev en väldigt stark sytråd. Köttet röktes och torkades för att hålla bra. Förr lade man också ner kött i en grop i marken på hösten med sten ovanpå och slog vatten över allting. Vattnet frös till is och hindrade smådjur att komma in. När man kom tillbaka till visten på våren var det bara att hämta köttet. En sådan grop kallades *burra* och var föregångaren till *njallan*, bodan som stod på en eller två höga stolpar så inte djuren kom åt köttet.

Växter till mat

Båsko, fjällkvanne, är en flerårig växt som är god att äta först när den blommar. Man åt, och äter än idag, stammen efter att ha skalat bort den yttersta basten. Förr kokades den som grönsak tillsammans med kött. Fjällkvannen är kanske den äldsta nordiska köksväxten och omtalas redan i de isländska sagorna. I Mellaneuropa odlas den än idag för att krydda olika likörer. *Juobmo*, fjällängsyran, har en läskande syrlig smak. *Juobmo* kan ätas direkt men man brukar koka den, så håller den sig längre. *Juobmo* blandad med mjölk och lite socker är en delikatess. *Båsko* och *juobmo* kunde förvaras i träkaggar nedsänkta i en kallkälla under vintern. Då hade man vitaminrik föda året om.

Barnvaggan

Gierkav, barnvaggan, är tillverkad av en urholkad trädstam. Den var lätt att bära med sig. I botten lade man skohö eller torkad vitmossa som tog upp fukten och höll barnet torrt. Eftersom höljet är så hårt skyddar vaggan barnet ordentligt. Ibland fick en tam ren bära barnet när man flyttade. Silverknappen skyddade barnet mot onda makter.

Mijá ednama – Laponia, mitt och världens arv

Världsarvet Laponia är ett samiskt kulturlandskap, med flera tusen år gamla spår efter mänsklig verksamhet, och samtidigt Europas största sammanhängande naturlandskap.

Spår efter människor

Alltsedan den senaste istidens avsmältning har samernas förfäder levt i dessa marker. Arkeologiska fynd visar att de var jägare, samlare och fiskare. De äldsta kända spåren efter människor i Laponia är 7000 år gamla och finns längs de stora fjällsjöarna. Boplatser utmärks främst av eldstäder. Hundratals fångstgropar vittnar om fångstens betydelse. Idag har jaktens och fiskets betydelse minskat, medan renskötseln utvecklats till en viktig ekonomisk faktor. I området lever och arbetar samer från nio samebyar.

Djur och natur

Laponia uppvisar en enastående variation av naturtyper. Sjaunja/Sjávnja och Muddus/Muttos i öster bildar landets största sammanhängande myrland med urskogar av gran och tall. Under maj och juni månad är fågellivet oerhört rikt.

Mot väster reser sig den egentliga fjällberggrunden allt högre och djärvare ju längre in i Sarek och Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke man kommer. Inget område i

Sverige är så rikt på glaciärer: Här finns omkring 100 stycken. Här är järvens, lons och björnens marker och älgstammen i Sarek är ovanligt rik och storväxt.

Den allra västligaste delen av fjällområdet, Padjelanta/Badjelanndá, utgörs av en bördigt högslätt på kalkberggrund. Här är floran rik och under lämmelår kan man möta fjällräv, fjällabb och den vita fjällugglan.

Det var år 1996 som UNESCO utsåg Laponia är till världsarv för både sin kultur och sin natur. Ett område så unikt att det anses viktigt för hela mänskligheten att det skyddas och bevaras för kommande generationer.

Tjoasskemis váttsos - En isande vandring

inte, därför är siffrorna uppskattningar. Förfäderna har jagat, fiskat och levt här utan att behövt förklara det för någon. Idag ifrågasätts samernas rätt till landet.

Mitt under den kalla vintern har människor mötts och handlat här i över 400 år.

Varor från skog och fjäll har farit härifrån och ut i världen och världen har kommit till oss. Kaffe, tobak och mjöl var alla en gång nymodigheter som kom hit när snön låg tung.

Här har vi gift oss, roat oss, mötts och gjort inköp. Här har hållits ting och skatt har betalats. Vi har lyssnat till präster, utbytt nyheter och köpt fläsk.

I utställningen kan du följa marknadens och Jokkmokks historia genom århundraden, en obruten isande vandring.

Det är på 1500-talet och det är midvinter. Snön gör det lätt att färdas och birkarlen Nils Oravainen har kommit till den samiska familjen. Han har den svenske konungens tillstånd att driva in skatt och handla med samerna. För det betalar han en avgift till kungen.

Sápmi, Samelandet, är stort. Det sträcker sig över fyra länder: Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Nationalstaterna har dragit upp sina gränser utan att ta hänsyn till den samiska befolkningen. En vanlig uppskattning i dag är att det finns 80 000 – 100 000 samer i Sápmi. Det är osäkert hur många med samiskt påbrå som själva identifierar sig som samer. Några folkräkningar på etnisk grund görs

Suodje, buolvas buolvvaj - Dräkt och silver, till skydd och prydnad.

Den samiska dräkten berättar mycket om den som bär den. Dräkterna ser olika ut i olika delar av Sápmi och om man är ung eller gammal, kvinna eller man. Små detaljer i dräkten kan berätta om man är gift eller ogift. Kolten är idag en högtidsdräkt. Tidigare användes den som vardagsplagg. Från början syddes kolten i renskinn. På vintern hade man skinn med hår på och på sommaren avhårat skinn. Koltarna i utställningen är sydda av kläde, ett tunt ylletyg. Silverspännen till kolten och andra silverföremål används både till prydnad och för att skydda mot onda makter.

Dräkter

I utställningen visar vi dräkter från nio olika områden i Sverige. I utställningstexten kan man läsa om känslan olika samer har när de bär sin dräkt. Det är inte bara kolten som skiljer sig åt mellan olika områden. Skoband, bälten, mössor, skor, sjalar och barmkläden är också olika. På en karta på väggen, som visar dräkter från hela Sápmi, kan man bl.a. se att kvinnor i de nordliga områdena använder sjal medan man använder barmkläden längre söderut. Tennbroderier och pärlor förekommer heller inte i samma grad i de nordligare områdena som i de sydliga. På vissa ställen har dräkterna influerats av folkdräkter från närliggande områden. Det

är inte säkert att man har en Jokkmokksdräkt bara för att man bor i Jokkmokk, utan vilken dräkt man har beror på varifrån ens släkt kommer.

Silver

Samiskt silver är inte tillverkat av samer. Det beställdes däremot av samer och tillverkades av städernas smeder. Ofta lämnade man in ett föremål av horn eller trä och beställde en kopia i silver. Ibland samarbetade man med smeden för att få fram en ny form. Silver gick att använda istället för pengar, det var mer värdebeständigt och därför väldigt populärt. Silverföremål var lätta att ta med sig och lätta att gömma i jorden. En annan bra egenskap med silver var att det ansågs skydda mot onda makter. Många hänger silverföremål på barnens vaggor än idag.

Nybyggjarliv

För ungefär 300 år sen började nybyggen skymta här och var i de lappländska skogarna. Det kunde vara samer som kanske förlorat sina renar under en nödvinter, finnar eller svenskar som anlade ett nybygge. Svenska staten trodde att Lappland skulle bli Sveriges kornbod och lockade nybyggare hit genom att lova femton års skattefrihet samt att man skulle slippa militärtjänstgöring.

Klimatet var inte alltför gynnsamt för odling så de viktigaste näringarna blev jakt, fiske och boskapsskötsel. Nybyggjarlivet krävde stora kunskaper för att man överhuvudtaget skulle överleva. Man skulle kunna jaga fågel och annat vilt, fiska inte bara på sommaren men även under isen, veta vilka myrar som gav rikligt med hö till korna, kunna sköta och använda häst i arbetet, timra hus och ladugård och mycket mer. Det var ett hårt liv där man sällan hade ledig tid.

Nybyggjarlivet försvann på 1940-talet då det började finnas arbeten inom vattenkraften, gruvnäringen och skogsbruket. Detta gav en säkrare inkomst och var tryggare för familjen. Flyttningen till samhällena tog fart.

Myren

Myren var den viktigaste naturtypen för fjällbonden. Utan Lapplands alla myrar hade han inte kunnat ha kor eller hästar överhuvudtaget. En fjärdedel av Lapplands skogsland består av myrar. Här slogs hö på sensommaren så att kreaturen hade mat över vintern. Än idag kan man se gamla hässjästänger här och där på myrarna. Om man skulle dra upp dem ser de alldeles färska och nyhuggna ut nertill eftersom myrmarken konserverar dem.

Nybyggarens år

I utställningen kan man följa livet hos en nybyggarfamilj för hundra år sen. Mor och mormor i familjen var samer. Var årstid hade sin sysselsättning.

På sensommaren började slitet med att slå höet på myrarna. Man kunde fara flera mil för att slå hö på en viss myr. Höet hämtade man sedan på vintern med häst. Hade man inte häst fick man dra självt. Ungefär 25 slädladd räckte till en ko under vintern.

Under vintern kunde man dryga ut förråden med isfiske och jakt. Ripsnarving gav också extra mat. Även snösparvarna kunde snaras men detta gjorde främst barnen därför att det inte var så mycket kött i dom.

Tjäderjakten under speltiden på våren gav däremot mer mat och var en spännande jakt. Numera är det förbjudet att jaga tjäder på våren. Mot försommaren plockade man ägg ur holkar man satt upp till kniporna.

Det här var bara några av de arbeten man var tvungen att utföra för att klara sig. Utställningen visar mer.

Förtjänar du en medalj?

Genom att utföra uppdrag och samla poäng kan du bli en Laponiamaniac – ett riktigt Laponiaproffs!

Uppdragen hittar du i de röda ramarna i vår utställning LaponiaMania. Håll reda på dina poäng genom att samla kalvöron på poängtavlan. Det är med öronsnibbar vi håller räkningen under sommarens kalvmärkningar. Om du lyckas få över 20 poäng får du hämta ett pris i vår reception. De nio uppdragen är:

1. Spåra inte ur! Kör akkja bakom renen och håll dig på banan.
2. Laponia från ovan. Håll ögonen öppna efter den magiska fjädern som landar på olika ställen i Laponia.
3. Lyckokastet. Här kan du få en poäng på ren och skär tur.
4. Landskapet. Samla poäng genom att kunna de samiska namnen på olika saker i landskapet.
5. Myggjagaren. Slå ihjäl så många du kan på 30 sekunder.
6. Laponiakartan. Var ligger parkerna och naturreservaten?
7. Jojka tonsäkert och få höga poäng.
8. Frågesport om Laponia.
9. Poängväggen. Ta poäng på att kunna namnen på olika växter, mineraler, djur och träd som finns i världsarvet.

Sarredievvá – Blåbärsbacken

Nappar storöringen? Fiska i bäcken, kasta lasso, mjölka Klinga, baka i bakugnen, byteshandla på marknadsgatan och snickra i snickarbodan i vår barnutställning Sarredievvá, Blåbärsbacken. Välkommen in och lek!

Fördjupningsrum

I anslutning till de fasta utställningarna finns också några fördjupningsrum. I dagsläget finns Lapplansfåglar, samiska bruksföremål samt ett sagorum som handlar om den elake jätten Stållo.

Samelådor

Vill du informera eller undervisa om samer men saknar material och föremål att visa? Då ska du använda dig av en av våra informationslådor som finns i Umeå, Stockholm, Göteborg, Kristianstad och på tjugo ställen till! Se var på www.ajtte.com

Fjällträdgården – en sommaröppen oas

Några minuters gångavstånd från Ájtte finns en fjällbotanisk trädgård,

Jokkmokks fjällträdgård, vackert belägen vid Talvatissjöns utlopp.

Fjällträdgården visar fjällets och den fjällnära skogens växter. Särskilda områden för växter från snölegor, vindblottor, högrötsäng, rasbrant, fjällsippa och andra naturtyper är anlagda. Växtligheten är förstås frodigast på icke-skoltid, under sommarhalvåret, men i augusti och september är det ännu så grönt att ett besök rekommenderas. Skolklasser kan boka guidningar i fjällträdgården, som håller öppet under barmarksperioden.

Restaurang

Museets restaurang har samisk mat som specialitet. Du når restaurangen på
Tel: 0971 - 170 91
Mob: 070 - 626 35 06
E-post: info@restaurangajtte.se

Frågor att arbeta med

Gamla hallen och Tidens gång

1. Vad betyder Ájtte?
2. Varför tror du museet är döpt till Ájtte?
3. Varför har man museer?
4. Varför är tältkåtan en så bra bostad?
5. Hur har människorna överlevt här sedan inlandsisen smälte?

På väg

6. På vilket sätt fraktade man saker innan det fanns vägar?
7. Hur är djuren som lever så här långt norrut anpassade för att klara sig vintertid?

Trumtid

8. Vad gjorde en nåjd?
9. Vad hade nåjden för redskap?
10. Vilket djur var heligt hos samerna? Vad gjorde man efter att ha ätit det?
11. Vem var Stállo?

Att reda sig

12. Nämn några saker man kan använda björken till.
13. Vad kan man använda i skorna istället för strumpor?
14. Vad är en rajd?
15. Var sitter bällingarna på renen och vad brukar man sy av dem?
16. Vad brukade man lägga småbarnen i så att de låg tryggt och säkert?

Laponia

17. Vad är Laponia?
18. Vilka parker och naturreservat finns inom området?
19. Hur gamla spår efter människor har man hittat i Laponia?

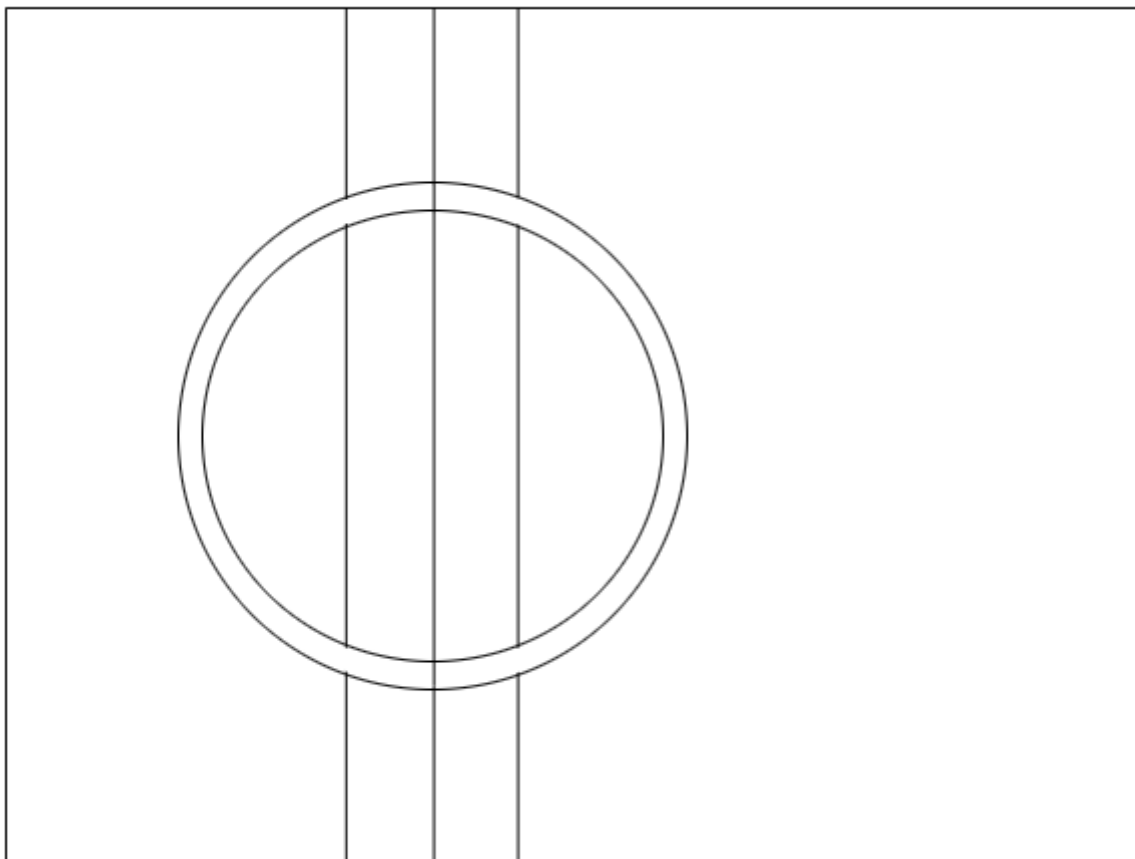
Dräkt och silver

20. Vad kallas den samiska dräkten?
21. Vad berättar dräkten om den som bär den?
22. Vad använde samerna silver till?
23. Vem tillverkade silverföremålen och hur visste tillverkaren hur de skulle se ut?
24. Rita av det silverföremål du tycker är finast.

Nybyggarliv

25. Vad var en nybyggare och vad levde han av?
26. Varför ville folk bli nybyggare?
27. Hur såg nybyggarnas liv ut på våren?
28. Hur såg nybyggarnas liv ut på sommaren?
29. Hur såg nybyggarnas liv ut på hösten?
30. Hur såg nybyggarnas liv ut på vintern?

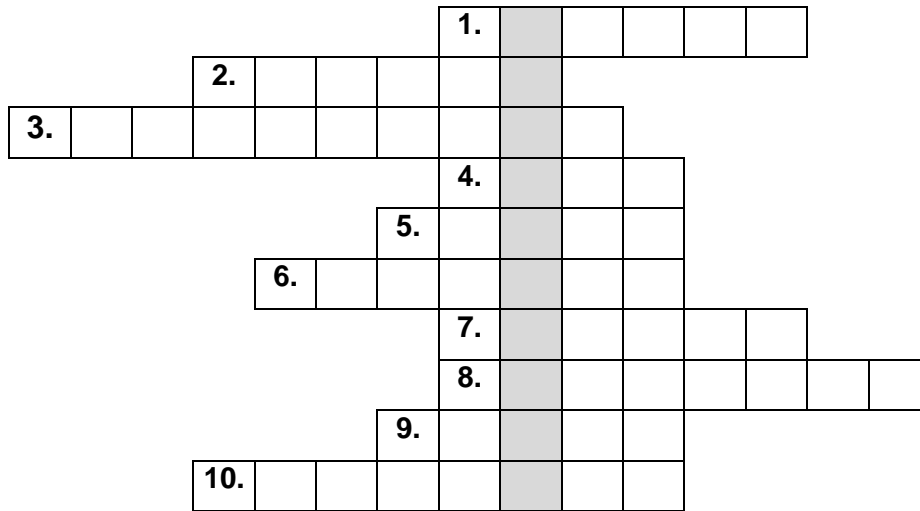
Färglägg flaggan!

Den samiska flaggan blev godkänd på samekonferensen i Åre 1986 och förenar samer i Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Den är designad av den norska konstnärinnan Astrid Båhl. Det blå i cirkeln symboliserar månen och det röda solen. Färgerna är annars de som brukas i kolten, samedräkten.

Korsord Åjtte

Lös korsordet så får du veta det svenska ordet för Åjtte.

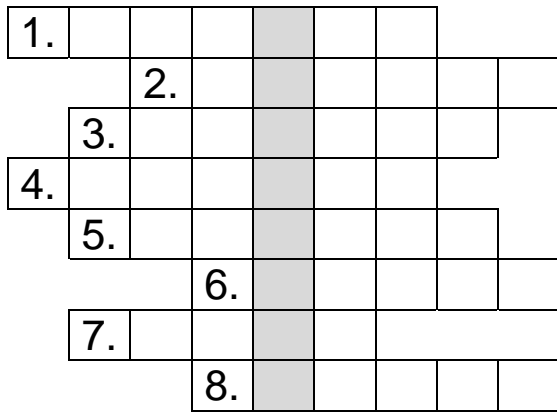

1. Kallas bergen här uppe i norr.
2. Kan man ha i skorna i stället för strumpor.
3. Kallades de människor som började med jordbruk här i trakterna på 1700-talet.
4. Hondjuret heter vaja bland dessa djur.
5. Så kallades samernas religiösa ledare förr.
6. En stor skogsfågel som spelar på våren.
7. Sveriges ursprungsbefolkning.
8. Under 1500-talet hade en sådan man rätt att ta upp skatt bland samerna.
9. Så kallas den samiska dräkten.
10. Folk som flyttar omkring.

Vad betyder Åjtte? _____

Korsord Att reda sig

Ledordet är en sak som man kunde använda som blöja förr i tiden och som faktiskt suger upp mer vätska än dagens moderna blöjor.

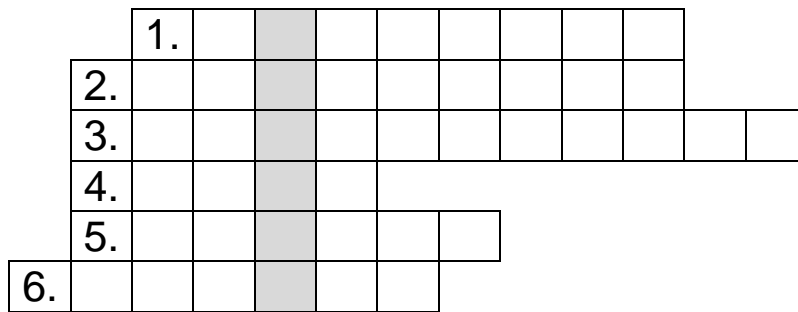

1. Kallas det när man sätter en grej på renens rygg för att den ska kunna bära saker.
2. En knapp av detta material sätts ofta på vaggan för att skydda barnet mot onda makter.
3. Från björken kommer detta som kan användas till att göra ostkorgar.
4. I den här magen kan man torka blod.
5. Heter fjällängsyra på samiska.
6. Kan man ha i skorna i stället för strumpor.
7. Kan tillverkas av en vril.
8. Så heter en pulka som dras av en ren.

Vad användes som blöja? _____

Korsord Dräkt och silver

När du löst korsordet får du veta vem som samlat in det mesta av silvret som finns i Åjttes silverkammare. Han var polis i Jokkmokk fram till 1950-talet och hette Ström i efternamn, men vad hette han i förnamn?

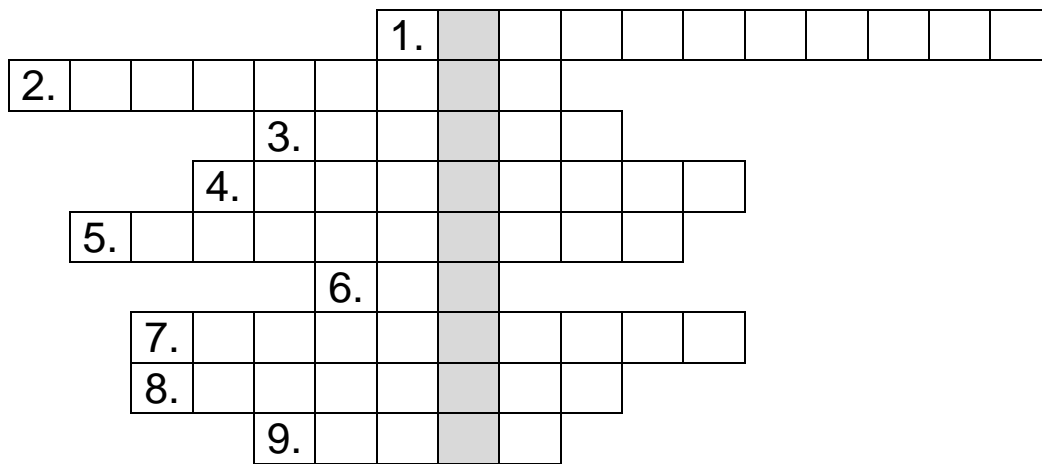

1. Detta material tillverkades kolten ursprungligen av.
2. Har kvinnorna i koltens ringning i sydligare områden.
3. Kvinnan som bär Jokkmokksdräkten i utställningen är extra finklädd med många smycken. Vad kallas det hon har i halsringningen?
4. Har kvinnorna runt halsen i nordsamiska områden.
5. Silver användes som skydd mot onda makter, men silvret fungerade också i stället för detta.
6. Vilka tillverkade det samiska silvret?

Vad hette han? _____

Korsord På Väg

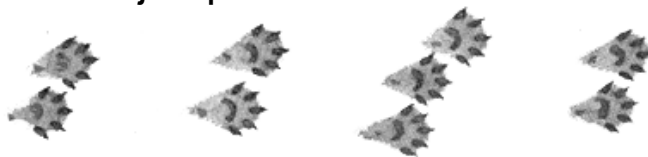
Med en sådan är det ganska lätt att ta sig fram på vintern.

1. Med vad drog man flottningstimret över sjöar?
2. På dessa gick man innan det fanns vägar. De bildas där många människor trampar.
3. Detta djur har lämnat de största spårstämplarna i den här utställningen. Djuret är stort, brunt och lurvigt.
4. En fågel som flyttar till Afrika på vintern. Fågeln lever på myrmarker och kan spärra upp en stor krage när den ska göra sig tjusig.
5. Silvertärnan flyttar till sydpolen på vintern. Vad heter sydpolen med ett annat ord?
6. Vilket djurspår? Det är ett djur som liknar katten.

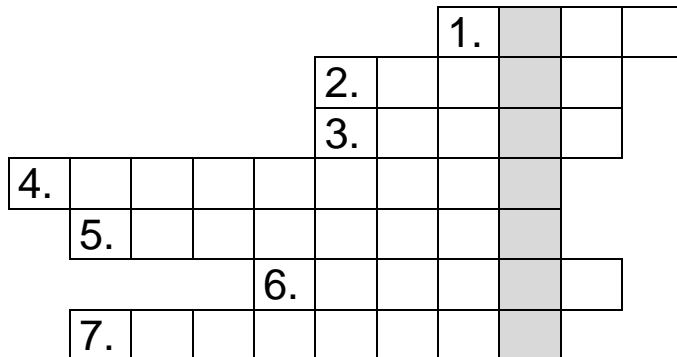
7. Vad kallades det när man fraktade timret i älvarna förr i tiden?
8. Denna årstid använde man ackja när man flyttade.
9. Vilket djurspår? Det är ett brunt rovdjur.

Vad blev ordet? _____

Korsord Trumtid

Detta djur har setts som gudarnas sändebud på jorden.
Lös korsordet så får du reda på vilket djur det är.

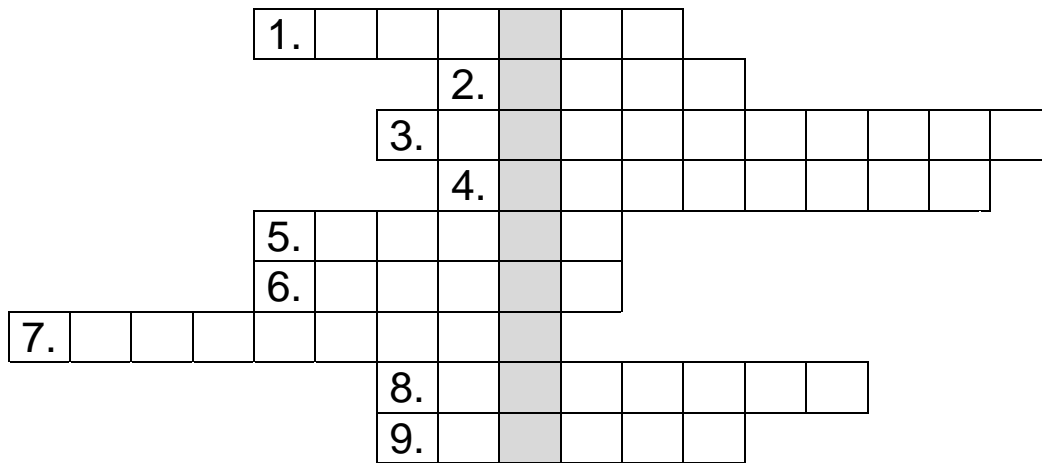

1. Vid klippan i utställningen finns det många kluvna sådana här.
2. Vad kallades samernas religiösa ledare?
3. Åt man ibland när en kvinna fött barn på 1700-talet.
4. Så kallades flickans man, som hennes bröder ogillade, i myten från 1700-talet som du kan läsa i utställningen.
5. För att få kontakt med gudarna använde den religiösa ledaren sig av detta redskap.
6. Gav man för att hålla gudarna på gott humör.
7. Kallades det när kristendomen spred sin lära.

Vilket är djuret? _____

Korsord Nybyggjarliv

Om du lyssnar ordentligt i utställningen så kan du höra detta ljud.

1. Vilka slags djur som samerna ägde kunde få bo i nybyggarens ladugård under vintern?
2. Vad mer än boskapsskötsel och fiske livnärde man sig med på fjällgårdarna?
3. Vilken uppfinning revolutionerade uppvärmningen av husen i början av 1900-talet?
4. Om du kokar lut tillsammans med detta får du såpa.
5. Av detta gjorde man flöten till näten.
6. Innan bössornas tid var detta det vanligaste sättet att jaga ripa.
7. En liten, vit vårfågel som barnen ofta fick fånga.
8. Vilken teknik använde man sig av när man skulle bygga hus, ladugård e t c?
9. Till denna fågel byggde man holkar så att man kunde ta äggen som fågeln lade.

Vad fick du för ord? _____

Frågesport

1. Vad kallades en sådan som hade rätt att ta upp skatt bland samer på 1500-talet?
 1. Björnman
 - X. Pengamåg
 2. Birkarl

2. Vad fick samerna betala skatten med på den tiden?
 1. Tyger
 - X. Skinn
 2. Järnmalm

3. Området Sápmi (sameland) sträcker sig över Sverige, Norge, Finland och...
 1. Ryssland
 - X. Island
 2. Danmark

4. Om du vill hälsa på någon på samiska, vad säger du då?
 1. Beana [bääna]
 - X. Buoris [bååris]
 2. Biejvvi [bäivi]

5. Ungefär hur många samer finns det i Sverige?
 1. 60 000
 - X. 20 000
 2. 5 000

6. I vilket av följande länder bor det flest samer?
 1. Ryssland
 - X. Sverige
 2. Norge

7. Vilket djur ansåg samerna vara ett heligt djur?
 1. Björnen
 - X. Järven
 2. Öرنen

8. Vilket instrument använde nåjden för att försätta sig i trance?
 1. Flöjt
 - X. Trumma
 2. Näverlur

FACIT: Frågor att arbeta med

Gamla hallen och Tidens gång

1. Förrådsbod
2. Museet ska fungera som en förrådsbod där man kan hitta gamla föremål, sätta in fler allt eftersom och ta ut dem när man behöver dem.
3. För att bevara föremål och berättelser från äldre tider, men också från nutid.
4. Den är lätt att packa ihop och ta med sig när man flyttar mellan olika betesområden.
5. Under den längsta tiden som jägare och fiskare.

På väg

6. Vintertid: I kälkar och pulkor dragna av människor, renar eller hästar.
Sommartid: I båtar eller burna av människor, renar eller hästar.
7. Antingen är de anpassade för ett liv ovanpå snötäcket, då har de tjock päls och stora fötter, eller så lever de under snötäcket eller går i dvala under den långa vintern.

Trumtid

8. Nåjden var samernas religiösa ledare. Han fungerade som läkare, meteorolog, psykolog och advokat.
9. Spåtrumman.
10. Björnen. Man begravde alla ben så att djuret skulle kunna återuppstå.
11. En samisk sägenfigur. En elak jätte som var ganska lättlurad.

Att reda sig

12. Ved, kosor, rotkorgar, knivskaft, knivslidor, rotrep, bark till skinnberedning.
13. Skohö.
14. Renar knutna i en lång rad som fungerade som lastdjur.
15. På benen: skor, handskar, benholkar.
16. En vagga / gierkav.

Laponia

17. Ett världsarvsområde med storslagen natur, spännande djurliv och levande samisk kultur.
18. Nationalparkerna Padjelanta/Badjelánnda, Sarek, Muddus/Muttos och Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke och naturreservaten Sjaunja/Sjávnja och Stubbá.
19. 7000 år.

Dräkt och silver

20. Kolt.
21. Från vilket område man kommer. Dräkten ser olika ut beroende på om den tillhör en man, kvinna eller ett barn. Detaljer i dräkten kan berätta om man är gift eller ogift.
22. Istället för pengar. Silver var mer värdebeständigt. Silversaker skyddade också mot onda makter.
23. Silverföremålen tillverkades av smeder i städerna. Smeden fick ofta ett föremål i trä eller horn av beställaren och gjorde en kopia i silver.
24. -

Nybyggarliv

25. En jordbrukare. Han levde av, boskapsskötsel, odling, jakt och fiske.
26. Staten tyckte att det fanns mycket outnyttjad odlingsmark här uppe i norr och lockade människor att bli nybyggare med bl a 15 års skattefrihet plus att man skulle slippa militärtjänstgöring.
27. Man jagade och snarade ripor förutom att sköta om hushållet och djuren. Man nätfiskade under isen.
28. Man byggde bl a nya byggnader, odlade säd och potatis, fiskade med nät och drog not.
29. Bärplockning, jakt och slakt var viktiga höstaktiviteter.
30. Man hämtade hem höet från myrarna, jagade, fiskade under isen, sydde kläder mm.

FACIT: Frågesport

	1	X	2
1			2
2		X	
3	1		
4		X	
5	1		
6			2
7	1		
8		X	